УДК 342.9

Баєва Л.В.[1], Жук А.В.[2]
[1] доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] студ. гр. Ю-114 НУ «Запорізька політехніка»

ДОСТУПНІСТЬ ПРАВОСУДДЯ ДЛЯ ГРОМАДЯН: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ В СУДОВІЙ СИСТЕМІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Доступність права на доступ до правосуддя в теперішній час характеризується певними особливостями. У сучасній Україні судова система стикається з низкою викликів, які обмежують громадян у можливості отримати справедливий захист, а також, захист своїх прав. Серед основних проблем можна відокремити: корупцію, бюрократизм, високі витрати на судові послуги, тривалі строки розгляду справ, обмеження доступу до судових рішень. З початком повномасштабного військового вторгнення

Російської Федерації (24 лютого 2022 року) на територію України, судова система країни зіткнулася з численними організаційними, матеріально-технічними та процесуальними труднощами, які необхідні для забезпечення ефективного правосуддя в судах усіх юрисдикцій.

Однією із найважливіших конституційних гарантій забезпечення та захисту прав та свобод особи є закріплення права на судовий захист. Статтею 55 Конституції України встановлено, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Зміст цього права полягає в тому, що кожен має право звернутися до суду, якщо його права чи свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод. Зазначена норма зобов'язує суди приймати заяви до розгляду навіть у випадку відсутності в законі спеціального положення про судовий захист (п. 2 рішення Конституційного Суду України 25 грудня 1997 року по справі № 9-зп). Створення міжнародних механізмів гарантій основних прав і свобод людини є одним із найбільших досягнень світового співтовариства у XX столітті.

Ці гарантії знайшли своє вираження та закріплення через загальносвітове визнання міжнародних договорів з прав людини, а також спеціальних органів, уповноважених здійснювати контроль за дотриманням основних прав і свобод людини. Одним із найбільш ефективних серед таких органів є Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ). Активне вивчення проблеми доступності правосуддя розпочалося в межах всесвітнього руху «Доступ до правосуддя», що виник у Європі в 60-х рр. XX ст. з метою зробити судовий захист прав осіб найбільш ефективним.

Перша хвиля цього руху була націлена головним чином на полегшення доступу до правових інститутів представників соціально незахищених, бідних верств населення і передбачала дослідження питань судових витрат і механізмів, за допомогою яких можна зменшити вартість судового розгляду в офіційних судах. Друга хвиля мала вирішити проблеми представництва групових і колективних інтересів. Третя хвиля реформи й наукових досліджень була продовженням перших двох і була викликана певним розчаруванням через повільну реалізацію розширення можливостей доступу до права. Це змусило реформаторів звернути увагу на процедури, які повинні полегшити розгляд окремих категорій справ у судах, у тому числі розробку альтернативних процедур, що могли б замінити судовий розгляд справи. Ця остання хвиля отримала назву «підхід доступу до правосуддя».

Право на справедливий судовий розгляд є процесуальним правом кожної людини, чиї права порушені, не визнані чи оспорюються. Суть цього

права полягає в тому, що, по-перше, воно є правом для захисту інших прав, а по-друге, це право має власну самодостатню цінність як складовий елемент принципу верховенства права. У травні 2006 року була ухвалена Концепція вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні, якою передбачалось здійснити ряд заходів із метою забезпечення: 1) доступності правосуддя; 2) справедливої судової процедури; 3) незалежності, безсторонності та професіоналізму суддів; 4) юридичної визначеності, однаковості судової практики і відкритості судових рішень; 5) ефективності судового захисту.

За даними Transparency International Ukraine за 2023 рік, Україна отримала 36 зі 100 балів в Індексі сприйняття корупції. Тепер ми займаємо 104 позицію поміж 180 країн. Корупція не тільки обмежує доступ до правової допомоги, а й призводить до затримки розгляду судових справ, до загальних витрат додаються «неофіційні», щоб прискорити розгляд справ та забезпечити позитивний результат.

Правосуддя є критично важливим елементом демократичного суспільства, яке намагається побудувати Україна. Воно здатне забезпечити не тільки захист прав людей, але й може сприяти соціальній стабільності та розвитку держави в цілому. Щоб покращити та зміцнити систему правосуддя в Україні, потрібна розробка ефективних методів боротьби з корупцією, підвищення рівня правової обізнаності населення через освітні програми та консультації, відновлення довіри до судової влади (системи), посилення громадського контролю, створення центрів з правовою допомогою для громадян, незалежно від їх фінансового стану.

Забезпечення в країні доступності правосуддя, може стати важливим кроком до зміцнення верховенства права та створення справедливого та демократичного суспільства.